

Görkəmli yazıçı-publisist, ictimai-siyasi xadim Hidayət Orucovun "Burdan min atlı keçdi" kitabını vərəqlədikcə, illərin istisoyuğunu qəlbində yaşadan, yaddaşında xoş xatirələri çözləyən yazıçının qələmə aldığı əzəli türk torpaqları olmuş Qərbi Azərbaycanda soydaşlarımızın yaşadığı ictimai-siyasi şəraitin, ədəbi-mədəni mühitin, C.Cabbarlı adına İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrının keçdiyi yolun, görkəmli azərbaycanlı ictimai və dövlət xadimlərinin fəaliyyətinin, bütövlükdə Qərbi azərbaycanlıların illər boyu məkrli erməni siyasətinə qarşı apardıqları mübarizənin canlı şahidinə çevrilirsən sanki...

Kitabın "İrəvana yeddi məktub" bölməsində isə müəllif ötən əsrin 70-ci illərindən başlayaraq İrəvanda genişlənən anti-Azərbaycan, antitürk siyasətini, xüsusilə də həmin dövrdə ermənilərin Heydər Əliyev şəxsiyyətinə qısqandlıq, paxıllıq, hətta düşmənçilik münasibətini əks etdirən müşahidələrini qələmə alıb. Kitabın "İrəvana yeddi məktub" adlı bölməsində müəllif yazır:

"Gevork Eminin "Ermənistan haqqında yeddi nəğmə"sindəki şişirtmələri də oxumuşam, S.Kaputikyanın "Karvanlar hələ yoldadır"ndakı, V.Petrosyanın "Erməni eskizləri"ndəki uydurmaları da. B.Ulubabyanın, S.Xanzadyanın, H.Şirazin, Z.Balayanın, K.Simonyanın... qatı şovinizm qoxuyan, qonşu xalqlara qarşı nifrət, soyqırımı hissələri aşılardan, həqiqətdən, məntiqdən uzaq cəfəngiyatlarıyla da çoxdan tanışam... Xeyli vaxtdır içimdə "Yeddi məktub"u yazmağa ciddi ehtiyac duyuram. Və son aylarda hiss edirəm ki, daha yazmamaq mümkün deyil. Ona görə qələmə üz tuturam və yaza-yaza mənə elə gəlir ki, yazdıqlarım yalnız "Bakıdan İrəvana məktublar"dır..."

Yeri gəlmişkən, onu da qeyd edək ki, ermənilərin öz havadarlarına arxalanaraq açıq-fəhriyyətlə erməni siyasətini tənqid etmək, xalqımızın dahi oğlu Heydər Əliyev şəxsiyyətinə düşmənçilik münasibətlərini onlarla bir məkanda çalışa-çalışa qələmə almaq o dövrdə müəllifdən böyük cəsarət tələb edirdi. Ümummilli lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyini qeyd etdiyimiz bir vaxtda XX əsrin ikinci yarısında və XXI əsrin əvvəllərində dünyanı heyrətləndirən siyasət korifeyi, dövlətçilik patriarxi, dünyaşöhrətli dahi şəxsiyyət haqqında ilk yazılardan olan "İrəvana yeddi məktub" bu gün də aktualdır. Oxucu marağını nəzərə alaraq həmin məktublara ardıcılıqla təqdim edirik.*

İrəvana yeddi məktub

**23 noyabr, 1973
III məktub**

Zaman yetmişinci illərin ortalarına doğru addımladıqca Azərbaycanda çox şey kökündən dəyişirdi: Azərbaycan ağır, kustar kənd təsərrüfatı ölkəsindən o dövrün yüksək texniki, çoxprofilli aqrar respublikasına, köhnə üsullarla, mənən aşınmış texnika ilə işləyən neft diyarından hərtərəfli, müasir mexanizmlə industrial mülkəyə çevrildi. Azərbaycanın tərəqqisi SSRİ kimi nəhəng imperiyanın hər künc-bucağına çatırdı, odlar diyarının adı dünyada tanınırdı. İqtisadi potensialı və tərəqqisi ilə yalnız sovetlər birliyində son yerlərdən birində olan, mərkəzin ayırdığı dotasiya hesabına dolanan Ermənistan da isə bütün bunların əvəzinə, millətçilik günü-gündən güclənirdi. A.Koçinyan hakimiyyətdə ömrünü uzatmaq məqsədilə getdikcə daha çox "millətçiləşir", "patriotlaşır"dı, yüksək postlara qatı millətçi-şovinistləri, Azərbaycana, Türkiyəyə, ümumiyyətlə, bütün türk dünyasına düşmən kəsilmiş adamları təyin edirdi.

İkinci faktı yada salmaq istəyirəm: A.Koçinyan 1966-cı ilin mart ayında Ermənistan KP MK-nin birinci katibi seçilən plenumda, millətçilik üstündə ikinci katib vəzifəsindən azad edilən Hovhannes Bağdasaryana yaşıl işıq yandırılması barədə əvvəlki səhifələrdə söz açmışam. Ermənistan KP Mərkəzi Komitəsinin təbliğat və təşviqat şöbəsi müdirinin müavini Con Kirokossyan İrəvanda işə qəbul olunanda bütün söhbət boyu birçə sual verdi - "ermənicə bilirsinizmi?", - dərhal tövsiyəsini əsirgəməyərək, - "Dərindən öyrənmək lazımdır", - söylədi. O vaxtlardan qatı millətçi kimi tanınan, H.Bağdasaryana nisbətən çox gənc və yeni nəslin nümayəndəsi olan millətçi-şovinist C.Kirokossyan Respublika Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin sədri təyin olundu, bir qədər sonra xarici işlər naziri oldu. Ümumiyyətlə, ideologiya ilə məşğul olan qurumların demək olar, hamısının başına millətçi-şovinistlər təyin olunurdu. Koçinyan Qarabağ, Naxçıvan uydurmalarını kütləvi şəkildə açıb-ağartmağa cəsarət eləməsə də, respublikanın daxilində qatı millətçiliyi, anti-Azərbaycan, antitürk siyasətini qüvvətləndirirdi. Ancaq bu o demək deyildi ki, səkkiz il yarım Ermənistanın başında əyləşən adam Qarabağı və Naxçıvanı tamam unutmuşdu.

Hələ 1991-ci ilin may ayında "Şahidlər" kitabına ön söz kimi yazdığım, kitab nəşr olunandan öncə, həmin il "Yeni fikir" qəzetində № (46, 47, 48) dərc olunmuş "Biz hələ ki... şəhid deyilik" yazımdan bir parçanı olduğu kimi bura köçürürəm (bundan sonra da əvvəllər çap olunmuş yazılardan nümunələr gətirsəm - məqsədim özümdən danışmaq deyil, bu gün də o fikirlərin üstündə durmağımınla bağlıdır):

"... Qarabağ... ssenarisi" çoxdan hazırlanmışdı, birçə Moskvanın "hə"sini ala bilmirdilər.

Ermənistan KP MK-nin keçmiş birinci katibi A.Koçinyan 1988-ci ildə bir müsahibəsində (bəlkə də son müsahibəsiydi, "Qarun" ("Bahar") ədəbi-bədii gənclik jurnalında, - Ermənistan Yazıçılar İttifaqının və respublika komsomolu Mərkəzi Komitəsinin orqanı, bizim "Ulduz" jurnalının oxşarıydı, - dərc olunmuşdu) deyirdi ki, onun rəhbərliyi dövründə Qarabağ "məsələsi" nəzərdə qaldırılmış, lakin Heydər Əliyev nüfuzu və Mərkəzdə sözünün iti kəseri bu məsələnin həllinə imkan verməmişdi. Hətta M.A.Sus-

lov Koçinyanı yanına çağıraraq, "Xvatit armyanskoqo natsionalizmal", - demişdi və bu, L.İ.Brejnev dövründə erməni millətçiliyinə və Qarabağ "probleminə" son nöqtə idi. Bəlkə buna görə də L.İ.Brejnev vətəni İrəvanda bayram kimi qarşılandı.

L.İ.Brejnev dövrünün rəhbərləri yaxşı bilirdilər ki, siyasətdə erməni millətçilərinə üz versən, astar istəyəcəklər. A.Mikoyanın və onun həndəvərindəki ermənilərin uzun illər boyu törətdikləri cinayətlər, axırda isə sudan quru çıxıb, N.Xruşşovun sağ əli olmaları altmışıncı illərin ikinci yarısından ölkəyə rəhbərlik edən adamların gözləri qabağındaca baş vermişdi. Yeni ciddi təhlükə signalı isə... Moskvada metronun partladılması, günahsız insanların - uşaqların, qocaların qətlidi. Suslov da uzun illər boyu ermənilərin əliylə törədilən faciələri müşahidə eləmişdi, belə ki, "xvatit armyanskoqo natsionalizma" deyimi birdən-birə çırpılmamışdı Koçinyanın üzünə və bu söz siləsi yalnız Mixail Suslovun fikri deyil, bütün Siyasi Büronun səsi kimi qalmışdı Koçinyanın yaddaşında!

Məni lap heyrətləndirən odur ki, indiyə qədər "günahları" tarazlaşdırmaq üçün Qarabağ "problemini" yüz yerə yozurlar, haqlı qəzəbimiz kükrəyəndə hərdən bizə də təskinedici sözlər deyirlər... amma "xvatit armyanskoqo faşizma", "xvatit armyanskoqo terrorizma" həqiqətini açıq-aşkar, yüksək səviyyədə etiraf eləyən yoxdur, əksinə, ölkənin bütün aparıcı rəhbərləri bu ağır cinayətləri pərdələmək, gizlətmək üçün nəyə desən, əl atırlar.

O ki qaldı Heydər Əlirza oğlu Əliyevə... Ermənilərin ona düşmən kəsildiyinin, divarlardan portretlərinin qoparıldığının, eybəcər şəkllə salınıb yol göstəricisi dirəklərinə yapışdırıldığının çox şahidi olmuşam və məşini saxlatdırıb, elə kökə salınmış şəklləri özüm qoparıb götürmüşəm. Deyə bilərəm ki, elə şeylər səviyyəsi, dələduz adamların işidir, - etirazım yoxdur. Elə həmin illərdə bir institut rektoruna deyəndə ki, axı, Mikoyanın şəkli otuz il bizim başımızın üstündən asıldı, amma bir azərbaycanlı o şəkli qoparmadı, divardan cırmadı, akademik-rektor qızardı və cavab vermə bilmədi.

Ancaq məsələ ondadır ki, o səviyyəsizlər, o dələduzlar hansısa partiya, təşkilata xidmət eləyirdilər və səksəninci illərin sonlarında respublikada hakimiyyəti ələ keçirən saqqallı başkəslərə döndülər.

Orada yaşadığım illərdə rəsmi iclaslarda, ziyallarla görüşlərdə, ikilikdə, üçlükdə də olan söhbətlərdə açıqca hiss edirdim ki, sonralar Koçinyanın etiraf etdiyi kimi, daşnak ideyalarının həyata keçirilməsi, antitürk, anti-Azərbaycan kampaniyasının genişlənməsi işində Heydər Əliyev ermənilər üçün, həqiqətən, böyük əngəl idi, bu əngəl 1987-ci ilin 25 oktyabrında "üsulluca" aradan götürüldü və heç bir ay keçməmiş xalqımıza, torpağımıza qarşı çoxdan hazırlanmış təcavüzlərin xoruzbanı eşidildi, akademik Aqanbeyan "Humanite" qəzetinin səhifələrində dünyaya car çəkdi ki, bəs... "Dağlıq Qarabağ Ermənistanın imiş..."

Haşiyə (sitat sonra davam etdiriləcək).

Heydər Əliyevin dedikləri: "...Siyasi Bürodan istefa verdikdən 15 gün sonra Qarabağ məsələsi ortaya çıxdı. Qorbaçovun ən yaxın adamı, iqtisadiyyat üzrə müşaviri, milliyətçə erməni olan Aqanbeyan Parisdə keçirdiyi bir mətbuat konfransında "Dağlıq Qarabağ Ermənistanı verilməlidir" deyəndə, bu məsələ ilə əlaqədar Qorbaçovu da qızışdır-

mışdı. Moskvanın Qarabağ əməliyyatı mənim Siyasi Bürodan getməyimdən 15 gün sonra həyata keçirilməyə başladı. Deməli, bu plan hələ əvvəlcədən hazırlanmış, lakin tətbiq olunmasında mən ciddi maneə imişəm. Azərbaycanın bu milli məsələsi ilə əlaqədar Qorbaçov, onunla mümkün olmasa, Liqaçov, Çebrikov və Kryuçkovla danışmaq istəyirdim. "Əlimdə sənədlər, sübutlar var, Qarabağ Azərbaycanın öz torpağıdır", - deyirdim. Onların mənə cavabı isə bu idi: "Biz Qarabağdakı erməni-azərbaycanlı münaqişəsi ilə bağlı problemi özümüz həll edəcəyik". Fikirleşdim ki, bir iş görməliyəm. Bütün günahı Qorbaçov və Sov.İKP MK-da gördüyümü KİV nümayəndələrinə söylədim. Bundan sonra Qorbaçov dərhal DTK sədri Kryuçkova məni təqib etmək barədə göstəriş verdi. 30 il sınırlarında çalışdığım Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi indi məni quruluş əleyhinə olan bir şəxs kimi təqib etməyə başladı. Məqsədləri məni təxribat yolu ilə aradan götürüb, onlara qarşı mübarizəmi dayandırmaq idi".

Heydər Əlirza oğlunun narahatlığı təbii idi. Yəni 1991-ci ilin sətirlərini - haşiyədən qabaqkı sitatın davamını xatırlayıram: "Bundan dərhal sonra Qarabağ "elçiləri" Moskvaya uçdular.

1988-ci ilin 8 fevralında Xankəndidə DQMV-nin Azərbaycan SSR-in tərkibində çıxarılarq Ermənistan SSR-in tərkibinə daxil edilməsi barədə imzalar toplanmağa başlandı.

12 fevralda Xankəndidə mitinq oldu.

Altı gün sonra Ermənistandan min cür təhqirlərlə, ölümlə qovulan qaçqınların köçü başladı.

Üç gün sonra isə Vilayət Xalq Deputatları Sovetinin sessiyası SSRİ və Azərbaycan SSR Konstitusiyalarına zidd olaraq DQMV-nin Ermənistan SSR-ə birləşdirilməsi barədə "qərar" qəbul elədi.

22 fevralda Bakıda və Sumqayıtda ilk mitinqlər oldu. Birçə şüar vardı: "DQMV Azərbaycanı ayırılmaz hissəsidir!". Buna "cavab" olaraq ermənilər Xankəndi-Ağdam yolunda iki azərbaycanlı gənci qətlə yetirdilər.

Heç olmasa, bu məqamda ayılmaq lazım idi - xəmir hələ çox su aparacaqdı. (Əslində nə "ssenari" müəllifləri yatmışdı, nə də onların Moskvadakı havadarları. Başları bizi yatırtmağa - keyləşdirməyə qarışmışdı). İyirminci əsrdə çətin ki, inkişaf etmiş başqa elə bir dövlət tapıla ki, başçısı öz ölkəsinin içində öz əlləriylə belə cinayətlər törədə.

1988-ci ilin 22 fevralından sonra bir-birinə callanan faciələr - minillik dedə-baba yurdlarından zülmə qovulan əsir-yesir didərginlər "ordusu", Quqark (Göyər), Kirovakan (Qarakilsə), Masis (Zəngibasar) cinayətləri, ermənilərin, həm də Mərkəzin əliylə törədilən Sumqayıt hadisələri, səhəd rayonlarında və Qarabağda qurbanlarımız, Topxana harayı, qəzəblənmiş xalqın Meydan günləri, sonra başlanan tuthatut repressiyası və başqa dəhşətlər gözüümüzün qabağındadır, bunları xronologiya ilə verməsəm də faciənin günbəgün böyüdüyü, heç bir sahəyə nəzərə sığmadığı hamıya aydındır. Bir il səkkiz ay belə keçdi, qoz ağacı əkmək, kənddə hamam tikmək "problemlərindən" başlamış bütün respublikanın başdan-başa kompüterləşdirilməsi "həyata keçirildi" və doxsanıncı ilin Qara Yanvarı qapımızı açdı.

Qara Yanvar qəflətən gəlmedi. Çoxdan yoldaydı...

...Sonsuz faciələr də, nəhayətsiz cinayətlər də buradan başladı!..".

(davamı növbəti saylarımızda)